

Sidste nyt fra Egshvile

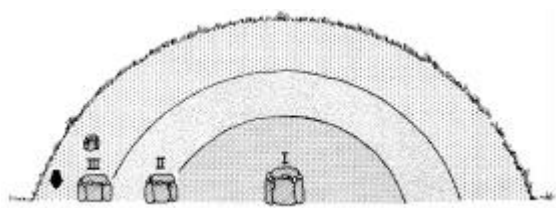
- føljeton fra en bronzealderhøj
Anne-Louise Haack Olesen

I sidste bind af årbogen kunne man under titlen "En thylansk høvdings sidste hvilested" læse om undersøgelsen af en rig mandsgrav fra ældre bronzealder, som var påtruffet ved dyrkning i en overpløjet høj ved Egshvile tæt ved Vester Vandet. Da artiklen blev skrevet, var kun en lille del af højen udgravet, men vi kunne allerede da se frem til en fortsat undersøgelse af højen og til håbet om flere fund. Hvem var gravlagt i højens centrum - var det endnu en mand, eller måske en kvinde eller et barn? Med disse spekulationer sluttede artiklen, med udsigt til fortsættelse i næste nummer.

For en gangs skyld var det imidlertid fantasien, der ikke kunne holde trit med virkeligheden - ikke alene fandt vi både en rig kvindegrav og en barnegrav, vi fik også kastet nyt lys over ældre bronzealders gravskik i Thy.

Hvad gravhøjene gemmer

Netop gravhøjene hører til de mest velbelyste og hyppigst undersøgte oldtidsminder i Thy, og talrige udgravninger gennem årene viser alle stort set det samme billede: Den ældste grav ligger i midten og er en kiste, som regel af sten, med fund fra ældre bronzealder, tiden ca. 1800-1000 f. Kr., evt. fra den forudgående yngre stenalder. Over denne grav byggedes en høj, der ofte ikke var særlig stor, men som senere kunne udvides i forbindelse med nye begravelser. De senere tilkomne grave blev gravet ned i toppen, eller hyppigere i foden, af den ældre høj, hvorefter det hele blev dækket af nye lag højfyld. På denne måde kunne en høj i løbet af ældre bronzealder vokse sig stor og imponerende, men omkring år 1000 f. Kr., ved starten af yngre bronzealder, var det slut. Herefter byggede man kun undtagelsesvis videre på højene, men de blev stadig brugt til begravelser - først i små stenkister, senere i urner, der nedsattes i højens fod eller side.

Principtegning af gravhøj med tre højfaser. I, II og III: Kister med tilhørende højfaser. Tegning: Per Kohrtz Andersen.

Hermed drog man omsider den logiske konsekvens af ligbrændingsskikken, som man allerede i et par hundrede år havde anvendt uden derfor at opgive den vante gravskik, hvor den døde blev nedlagt i en rummelig kiste med hele sit personlige udstyr, for mændenes vedkommende først og fremmest sværdet.

Stenkisten fra Egshvile

En sådan grav, typisk for sin tid, var den allerede omtalte mandsgrav fra Egshvile, hvor der i en velbygget, 1,4 m lang stenkiste fandtes de brændte knogler af en voksen

mand i sin bedste alder. Han var udstyret med et bronzesværd, et bælte prydet med spiraler af guld- og bronzetråd og to dobbeltknapper af bronze, en 10cm lang spiral af guldråd samt en lille kniv og en bøjlenål, begge dele af bronze. Kisten var tydeligvis gravet ned i siden af en ældre høj, og efter alle hidtidige erfaringer kunne vi være ret sikre på, at der lå endnu en kiste i højens centrum. Det var først og fremmest denne kiste samt yderligere oplysninger om højens opbygning vi drog i felten for at finde i efteråret 1989, foranlediget af planer om en total udjævning af højen.

Den ældste høj fase - barnegraven

Den grav, der fremkom nær højens centrum, var imidlertid ikke en kiste, men en lille kistelignende stensætning, og lindede man lidt på en af stenene, kunne der skimtes store lerkarskår indenfor. Det så ved første øjekast ud til at være en senere nedsat urnegrav fra yngre bronzealder - et noget skuffende resultat sammenlignet med, hvad vi havde håbet at finde. Et nærmere studium af jordlagene i den profilvæg, man altid lader stå tilbage midt gennem højen, viste imidlertid klart, at urnegraven måtte være anlagt, inden højen blev rejst, og det gjorde med ét slag højen til et langt mere spændende oldtidsminde end først antaget.

Fra forårets udgravning. Direkte syd for den overpløjede høj ses en stor, velbevaret fredet gravhøj. Foto: Jens Henrik Bech.

Ved undersøgelsen af stenkisten så det ud til, at højen havde haft to opbygningsfaser. Nu viste det sig, at der var tre, hvoraf den ældste var så lille, at den slet ikke havde givet sig til kende ved den første undersøgelse.

3 m i diameter og $\frac{3}{4}$ m høj - større var højen ikke i sin ældste fase. Den lille, kistelignende stensætning, som den dækkede, målte $\frac{1}{2}$ m i tværmål og havde én dæksten. Det indre var fuldt af skår fra et ret stort lerkar - en urne, der var slået helt i stykker. Kun bunden stod intakt med sit indhold af brændte ben, og rundt om den var der pakket med store skår, hvoraf nogle stod med randen nedad, hvilket viser at urnen allerede blev slået i stykker i forbindelse med gravlæggelsen. Da lerkarret var sat sammen på museet, viste det sig da også, at det var alt for stort til at have kunnet være i graven.

Gravudstyret var lige så beskedent som gravhøjen - 2 ravperler og 20 små ravstykker. Det stod i skarp kontrast til mandsgravens rige udstyr og tydede nærmest på en barnegrav, hvilket en undersøgelse af de brændte knogler

og tænder bekræftede¹). Blandt de meget velbevarede tænder var en mælketand, og de blivende fortænder så slet ikke ud til at have været brudt frem. Tænderne var ret store, hvilket tyder på, at barnet var en dreng. Alderen kan sættes til omkring fem år. Ravperler kendes også fra andre af de meget fåtallige barnegrave fra bronzealderen - måske har man i lighed med, hvad der senere var tilfældet, tillagt ravet en beskyttende virkning mod sygdomme o.lign.

Den lillestensætning halvt afdækket.

Den lillestensætning, efter at den ene side og de fleste skår er fjernet. Bag lerkarbunden med de brændte ben ses et stort skår med randen nedad. Foto: A-L. H. O.

At en femårs dreng får en regulær høj begravelse siger noget om bronzealderens samfund: Selv et barn, som ikke selv har haft mulighed for at skabe sig en position, kunne i visse tilfælde i kraft af sine slægtsforhold få en begravelse, der kun blev de øverste befolkningslag til del. En høj status har altså været noget, man kunne arve.

Desværre giver ravperlerne og urnen ikke de bedste muligheder for at datere graven ud over, at den stammer fra ældre bronzealder og må være ældre end den rige mandsgrav, der kan dateres til tidsrummet 1200-1000 f.Kr. Allerede herved er graven blevet medlem af en lille, udsøgt gruppe, for der kendes ikke mange urnegrave fra dette tidsrum og endnu færre, der er centralgrave i en høj. Urnegraven var en helt ny gravform, der her begyndte at dukke op som følge af impulser sydfra, og der skulle gå mindst et par hundrede år, før den blev almindeligt accepteret.

Anden høj fase - kvindegraven

Den fem-åriges lille høj har imidlertid næppe stået i mange år, før den blev udvidet i forbindelse med en ny begravelse. Denne gang var det en voksen kvinde, der skulle begraves, og endnu en gang valgte man den nymodens urnegrav i stedet for den gamle, velkendte stenkiste. Den nye grav blev gravet ned i undergrunden ca. 2 m uden for foden af den lille høj, og det hele blev dækket af en ny høj, som blev 9 m i diameter og var omgivet af en fodkrans af hovedstore sten. Urnen var et stort, spandformet lerkar antagelig et kar fra husholdningen - der var gravet næsten helt ned i undergrunden og delvis omsat med sten. En større, flad sten har antagelig tjent som låg. Efter at de omgivende sten, en muserede og nogle indtrykkede sideskår var fjernet, var det første, der mødte øjet, en lang bøjlenål af bronze, der stak op af de brændte ben. Det vakte forhåbninger, som heller ikke blev gjort til skamme. Mellem de brændte ben fandtes en velstående kvindes gravudstyr.

Udstyret bestod først og fremmest af smykker - foruden bøjlenålen fandtes grønne og blå glasperler, små bronzespiraler og en perle af organisk stof, der tilsammen har udgjort et armbånd, som kun et enkelt fund kan fremvise magen til i Thy. Desuden fandtes en snoet arm- eller ankelring af bronze. Med sig havde kvinden også fået en smuk bronzekniv samt et lille, fint lerkar, der har rummet to syle af bronze med træskafter. Syle blev meget almindelige i yngre bronzealder, hvor de indgik i mandens toiletudstyr sammen med pincet og ragekniv, men disse to syle skal nok snarere tolkes som arbejdsredskaber - måske til skindarbejde eller fremstilling af genstande af bark eller træ. Fra de berømte egekister fra næsten samme tid ved vi, at træskæring og andre former for husflid stod på et højt stadi i ældre bronzealder. En besynderlig genstand er en kegleformet klump af mørkfarvet harpiks, i hvis flade ende der er indpresset en ravperle. I ravperlens gennemboring ses lidt bronze. Harpiksklumpen har sikkert været indlagt i en fordybning i en genstand af træ eller ben, som nu er helt forsvundet.

Undersøgelser af de brændte knogler og tænder viste, at den døde var en voksen kvinde, mellem 30 og 50 år gammel. Udstyret placerer hende i samfundets top - den store bronzebøjlenål og glasperlerne, som stammede fra fjerne egne sydpå, var ikke enhver kvindes eje. Var hun mor til drengen, der døde alt for tidligt? Det vil vi aldrig få at vide, men det er rimeligt at antage, at de har været i slægt med hinanden og med den fremtrædende mand, der senere blev begravet i stenkisten.

Gift med ham har kvinden næppe været - efter gravgodset at dømme er der gået mange år mellem de to begravelse, og begge var voksne i deres bedste alder, da de døde. Mærkeligt nok er han, der blev begravet sidst, gravlagt på helt traditionel vis, mens de to ældre grave repræsenterer det nyeste nye inden for begravelse. Kvindegraven kan tidsfæstes langt nøjagtigere end bamegraven fordi den rummer udpræget modebetonede genstande, først og fremmest den store bøjlenål, der er af en type, som var i brug omkring 1200 f.Kr. eller lidt tidligere. Hermed får vi også en bedre datering af barnegraven, der jo var ældre end kvindegraven, og som derfor helt klart må stamme fra tiden før ca. 1200 f.Kr., i det der i fagsproget kaldes periode 2 af ældre bronzealder.

¹ Undersøgelsen af menneskeknogler og -tænder fra Egshvilegravene er foretaget af lic. med. Pia Bennike og tandlæge Verner Alexandersen.

De to grave fremstår nu som nogle af de ældste kendte urnegrave fra Danmark - måske de ældste. Vi skal helt til Nordtyskland for at finde en urnegrav, som er ældre end Egshvile-gravene. Det siger noget om Thy og thyboerne i oldtiden - et blomstrende samfund med mange kontakter udadtil og folk, der ikke var bange for at prøve noget nyt.

Dyreknoabler i graven

En helt speciel type gravgave, som ikke har været omtalt endnu, er rester af dyreknoabler, som blev fundet blandt de

Snit gennem den overpløjede gravhøj med barnegraven. I forgrunden ses spredte sten fra fodkransen omkring høj nr. 2. Foto A-L. H. O.

Smykker m.m. fra kvindegraven, fundet i urnen: Øverst dele af armbånd med bronzespiraler, blå og grønne glasperler og en perle af organisk materiale. Derunder to stave med træskafter og en ravperle, indpresset i en harpiksklump. Nederst den store bøjlenål af bronze. Foto: Ove Madsen.

brændte ben i alle tre grave. I barnegraven fandtes knogler af en kalv, i kvindegraven for- og bagben af et får, og i mandsgraven en del af kraniekalotten fra et større dyr, som ikke kunne bestemmes med sikkerhed²). Det kan være proviant, man har medgivet de døde, som vi kender det f. eks. fra jernalderen, men måske også rester fra måltider, de efterlevende har nydt i forbindelse med begravelsen. Et makabert eksempel på et sådant offermåltid kendes fra en grav ved Stubberup på Lolland, hvor der over kisten lå knogler af mindst tre mennesker der er tolket som resterne af et måltid bestående af menneskekød. I Thy har man dog holdt sig til husdyrene.

Barnegrave

Som tidligere nævnt er barnegrave sjældne i højene, hvilket hænger sammen med samfundets opbygning i bronzealderen. Et blik på fordelingen af køn og alder i bronzealderens grave viser tydeligt, at store dele af

befolkningen slet ikke er repræsenteret i højene.

Kvindegravene er kun halvt så mange som mandsgravene og antallet af barnegrave er meget lille. Det var altså ikke nok at tilhøre en fremtrædende familie eller slægt - for at blive højlagt skulle man som kvinde eller barn enten have en meget høj medfødt status eller på anden måde skulle sig ud, f.eks. ved at være gift med en fremtrædende mand.

Drengen fra Egshvile blev ikke alene højlagt, han var også den første gravlagte i en høj, som senere kom til at rumme meget fremtrædende personer. Eksemplet er ikke enestående i Thy - i to andre tilfælde kendes høje, hvor den ældste grav er en barnegrav, der blev efterfulgt af langt rigere voksengrave.

Urn fra barnegraven efter konservering.

Urn fra kvindegraven. Foto: Frank Svendsen.

Foto: Frank Svendsen.

I en høj ved Villerup i Sydthy fandtes i centrum, i en lille kiste der minder om den kistelignende stensætning omkring Egshvile-drengens grav, de brændte knogler af et kun 10 mdr. gammelt barn. Også her var gravgaverne meget beskedne - en lille bronzeknap og et stykke tekstil var alt, hvad der blev fundet og højen var ganske lille, kun 4,1 m i diameter. Senere fulgte i alt fire højfaser og fem grave, hvoraf en var en veludstyret mandsgrav med et bronzesværd i træskede.

Barnegraven fra Villerup. Foto: Per Orla Thomsen.

Det andet eksempel stammer fra en høj tæt vest for Thisted, hvor der i centrum fandtes en stenkiste med rester af et ubrændt lig, der ud fra det velbevarede tandsæt kan aldersbestemmes til mellem 13 og 15 år. Her var gravgaverne en bøjlenål og en lille kniv af bronze, og graven var dækket af en stor høj på 25 m i diameter med en imponerende stenopbygning i siden. Det er tydeligt, at

² Dyreknoablerne er bestemt af overassistent Rosenlund, Zoologisk Museum.

vi her allerede er rykket op i de voksnes rækker - højen med stensætningen er endda usædvanlig imponerende sammenlignet med de fleste voksengrave. Det må dog stadig være den medfødte status, der har været afgørende, da man valgte at opføre et så arbejdskrævende mindesmærke over en teenager. Også denne høj blev genbrugt til senere begravelser, men uden at der blev bygget videre på den - den har åbenbart været anset for at være stor nok i forvejen. Igen var det en senere tilkommet grav, der rummede det rigeste udstyr - en fornem kvindegrav med bl.a. en guldspiralring og en bronzebæltedåse, der indeholdt et armbånd af glasperler og bronzespiraler, den nærmeste parallel i Thy til Egshvilekvindens smykke³).

Øverst: Snit gennem gravhøjen ved Thisted. Stendyngen på højens bund dækker barnegraven. Foto: Jens-Henrik Bech.
Nederst: Fredede gravhøje ved Vandet Sø. Foto: A-L. H. O.

Som Egshvilehøjen og de to høje fra Villerup og Thisted viser, er der al mulig grund til at fortsætte med at grave i Thy's forhistorie. Selv efter mange års

udgravningsaktivitet bliver der ved at dukke overraskelser op, og vort billede af bronzealderens folk og samfund får tilføjet nye facetter.

Pollenkornene fortæller

Når en afdød skulle begraves, var det en lejlighed for de efterladte til at markere, hvor højt i samfundspyramiden slægten befandt sig. En stor høj og et rigt udstyr fortæller beskueren, at her ligger ikke hvemsomhelst begravet. Men højene kan også fortælle en anden historie, som de, der opførte dem, slet ikke var sig bevidst: I den gamle muldoverflade under højen og i de tusindvis af græstørv, der blev anvendt som byggemateriale, er af og til bevaret pollen - blomsterstøv fra de planter, som voksede i området, hvor højen blev bygget og græstørvene gravet. En undersøgelse af disse pollenkorn kan fortælle lidt om, hvorledes det landskab så ud, som de gravlagte færdedes i.

En undersøgelse af pollenkorn fra Egshvilehøjen viser, at landskabet har været et åbent og træløst overdrev. Der er mange pollen af vilde græsarter, men også af lancetbladet vejbred - en plante, der især forekommer på steder, der bliver intensivt afgræsset af husdyr. Der ses ikke pollen fra hedelyng, hvilket viser, at jorden på trods af den intensive græsning ikke har været alt for udpint⁴).

Højen fra Egshvile kan således fortælle meget om bronzealderens folk og samfund i Thy: Om gravskik, smykkemo der, forbindelser til fjerne egne, sociale forhold, landskabets udseende og lidt om, hvad man har levet af. Hvem ved - måske vil man i fremtiden kunne få endnu flere oplysninger fra højene.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 77-85).

³ Graven er publiceret af Jens-Henrik Bech i MIV nr. 10, 1984.

⁴ Pollenundersøgelserne og tolkningen af resultaterne er foretaget af statsgeolog Sv. Th. Andersen, DGU.